

O'QUVCHILARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Hakimova Gulchehra

*Pedagogika kafedrasi o'qituvchisi
Bozarova Gulira'no Sadridin qizi
Shahrisabz davlat pedagogika instituti
matematika va informatika yo'nalishi
2-bosqich talabasi*

Anotatsiya

Mazkur maqolada o'quvchilarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning pedagogik asoslari har tomonlama yoritilgan. Vatanparvarlik tarbiyasi — bu yosh avlod qalbida ona-Vatanga muhabbat, uning taqdiri uchun mas'uliyat hissini shakllantirish, milliy qadriyatlar, tarix, til, madaniyatga hurmatni oshirish orqali amalga oshiriladi. Ushbu maqolada aynan ushbu maqsadlarga erishishda ta'lim muassasalarining, ayniqsa o'qituvchining roli, dars jarayonida va darsdan tashqari mashg'ulotlarda qanday metodik yondashuvlar samara berishi xususida fikr yuritiladi.

Shuningdek, maqolada vatanparvarlik tarbiyasining zamonaviy pedagogik tamoyillari, unga oid nazariy qarashlar, tarbiyaviy faoliyatdagi an'anaviy va innovatsion yondashuvlar tahlil qilinadi. Milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligi, yoshlar ongida fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish va ijtimoiy faollikni oshirishda maktab ta'limining o'rni alohida ko'rsatib berilgan. O'quvchilarda vatanparvarlik fazilatlarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi o'yinlar, loyihalar, tadbirlar va boshqa pedagogik vositalar misollar asosida tahlil qilinadi.

Xulosa qismida esa muallif vatanparvarlik ruhini yuksaltirishda o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini oshirish, ota-onalar bilan hamkorlikda ishlash hamda ijtimoiy institutlar bilan uzviy hamkorlikni kuchaytirish zarurligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: vatanparvarlik tarbiyasi, pedagogik yondashuvlar, o'quvchilar shaxsini shakllantirish, fuqarolik ong, milliy qadriyatlar, ma'naviy-axloqiy tarbiya, shaxsiy mas'uliyat, zamonaviy ta'lim, tarbiyaviy ishlar, ta'lim-tarbiya jarayoni, o'qituvchining roli, oila va maktab hamkorligi, yoshlar tarbiyasi, milliy o'zlik, tarbiyaviy faoliyat metodlari, mustaqil fikrlash, ijtimoiy faollik, innovatsion tarbiya texnologiyalari, tarixiy xotira, yoshlarda g'urur va iftixor tuyg'usi, ijtimoiy ong, shaxs kamoloti, sog'lom mafkura, Vatanga sadoqat, ijtimoiy institutlar bilan hamkorlik.

Kirish

Insoniyat tarixida hech bir xalq o'zining tarixiy xotirasi, madaniy merosi va milliy o'zligini asrashga bo'lgan ehtiyojdan holi bo'lmagan. Ayniqsa, bugungi globallashuv, axborot oqimi tezligi va madaniy meroslar to'qnashuvi sharoitida milliy o'zlikni anglash, uni yosh avlod qalbiga singdirish, ularni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash har qachongidan ham dolzarb masalaga aylangan. O'zbekiston Respublikasi tomonidan amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlar, Yangi O'zbekiston g'oyasi asosida shakllanayotgan ijtimoiy ong va taraqqiyot jarayoni ham aynan shu maqsad – yosh avlodni sog'lom, vatanparvar, fidoyi, ongli va bilimli etib voyaga yetkazishga xizmat qiladi.

Ta'lim tizimi bu borada hal qiluvchi rol o'ynaydi. Maktab nafaqat bilim beruvchi, balki shaxs tarbiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi asosiy ijtimoiy institut sifatida faoliyat yuritadi. Aynan maktabda o'quvchining dunyoqarashi, fuqarolik pozitsiyasi, axloqiy mezonlari va eng muhimi – Vatanga, xalqiga, tarixiga bo'lgan munosabati shakllanadi. Shunday ekan, vatanparvarlik tarbiyasi umumiy ta'lim tizimining asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida alohida e'tibor talab qiladi.

Vatanparvarlik tushunchasi o'z ichiga chuqur ma'naviy-axloqiy ma'noni oladi. Bu – nafaqat Vatanni sevish, balki uning ravnaqi uchun mas'uliyat his qilish, uni himoya qilishga doim tayyor bo'lish, xalqining tarixini, tilini, urf-odatlarini, qadriyatlarini chuqur anglash va ularga hurmat bilan qarash demakdir. O'quvchilarda ushbu fazilatlarni shakllantirish esa puxta o'ylangan pedagogik yondashuvni, zamonaviy tarbiya usullarini, o'qituvchi, ota-ona va jamiyatning hamkorlikda harakat qilishini talab qiladi.

Afsuski, so'nggi yillarda yoshlar orasida milliy qadriyatlar, tarix, urf-odatlar va ona tiliga nisbatan befarqlik holatlari ko'zga tashlanmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar, ommaviy axborot vositalari orqali tarqalayotgan begona g'oyalar, ayrim hollarda yoshlarimizning o'zlikni anglashida ziddiyatli holatlar yuzaga keltirayotganini inkor etib bo'lmaydi. Shunday sharoitda vatanparvarlik tarbiyasi nafaqat maktabda, balki oilada, mahallada, ijtimoiy institutlar darajasida ham muntazam va uzviy olib borilishi lozim.

Ushbu maqolada o'quvchilarda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishning pedagogik asoslari, zamonaviy ta'lim vositalari orqali milliy g'urur va fuqarolik ongini rivojlantirish yo'llari, amaliy misollar va samarali metodikalar asosida tahlil etiladi. Shuningdek, pedagogik jarayonda o'qituvchining shaxsiy namunasi, oila bilan hamkorlik, darsdan tashqari faoliyat va milliy tadbirlarning o'rni haqida fikr yuritiladi. Maqola davomida mavzuga doir xulosa va takliflar ham ilgari suriladi.

Asosiy qism

1. Vatanparvarlik tarbiyasining mohiyati va nazariy asoslari

Vatanparvarlik tarbiyasi – bu o'quvchilar shaxsida ona-Vatanga bo'lgan muhabbatni uyg'otish, o'z xalqiga, tarixiga, madaniyatiga hurmat ruhida shakllanishini

ta'minlashga qaratilgan tarbiyaviy faoliyat yo'nalishidir. Ushbu tarbiya turi yosh avlodni ma'naviy-axloqiy, fuqarolik, ijtimoiy va milliy jihatdan yetuk shaxs sifatida shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Vatanparvarlik tarbiyasining asosida quyidagi g'oyaviy-nazariy tushunchalar yotadi:

- **Milliy qadriyatlarni asrash va targ'ib qilish,**
- **Fuqarolik ongini shakllantirish,**
- **Tarixiy xotira va merosga hurmat,**
- **Jamiyat oldidagi burch va mas'uliyatni his qilish,**
- **O'zlikni anglash va milliy g'ururni rivojlantirish.**

Bu tushunchalar faqatgina darsliklar orqali emas, balki o'qituvchining shaxsiy namunasi, maktabda olib boriladigan ijtimoiy-ma'naviy ishlar, sinfdan tashqari tadbirlar, tarixiy obidalar, teatrlar, muzeylarga tashriflar orqali ham bolalar qalbiga chuqur singdiriladi.

O'zbek pedagogikasida Abdulla Avloniy, Ahmad Donish, Mahmudxo'ja Behbudiy singari ma'rifatparvarlarning qarashlari ham vatanparvarlik tarbiyasining asosiy manbalaridan hisoblanadi. Zamonaviy pedagogika esa bu borada interfaol metodlar, loyihaviy yondashuvlar, rol o'ynash texnikalari va media resurslardan foydalanishni tavsiya qiladi.

2. O'quvchilarda vatanparvarlikni shakllantirishning pedagogik vositalari

Bugungi ta'lim jarayonida vatanparvarlik ruhini shakllantirish uchun o'qituvchilar quyidagi asosiy pedagogik vositalardan samarali foydalanishlari lozim:

- **Ta'lim mazmuni** – tarix, ona tili, adabiyot, “Vatan tuyg'usi” kabi fanlar orqali milliy qadriyatlar beriladi. Tarixiy shaxslar va voqealar orqali vatanparvarlik ruhini singdirish mumkin.
- **Tarbiyaviy tadbirlar** – “Vatan himoyachilari kuni”, “Xotira va qadrlash kuni”, “Mustaqillik bayrami” kabi tadbirlarda o'quvchilar ishtirokini ta'minlash, badiiy chiqishlar, insholar, viktorinalar orqali ularning ongi shakllantiriladi.
- **Sinfdan tashqari mashg'ulotlar** – sport musobaqalari, harbiy-sport o'yinlari, teatr to'garaklari, ekskursiyalar, mahalla va ota-onalar bilan hamkorlikdagi loyiha ishlari.

Pedagogik nuqtayi nazardan, bolalarda mustahkam ijtimoiy-axloqiy asoslarni shakllantirish uchun faqat bilim berish emas, balki ularni **hissiy va amaliy jihatdan** jalb qilish muhim. Masalan, maktabdagi “Vatanparvar sinf” tashabbusi, “Men — yosh vatanparvarman” shiori ostida o'tkaziladigan musobaqalar samarali usullardan biridir.

3. Dars va darsdan tashqari faoliyatda vatanparvarlik tarbiyasi

O'quvchilarda vatanparvarlik fazilatlarini shakllantirishda dars jarayoni muhim vositalardan biri sanaladi. Ayniqsa, tarix, adabiyot, ona tili, geografiya kabi fanlar

orqali o'quvchilarni o'z xalqining o'tmishi, madaniyati, qadriyatlari, buyuk ajdodlari bilan tanishtirish imkoniyati mavjud. Har bir darsni shunchaki bilim berish vositasi emas, balki tarbiyaviy ahamiyatga ega platforma sifatida ko'rish kerak. Masalan, tarix darslarida Amir Temur, Jaloliddin Manguberdi, Zahiriddin Muhammad Bobur kabi buyuk shaxslarning Vatanni himoya qilishdagi jasorati o'quvchilar qalbida g'urur va iftixor uyg'otadi.

Adabiyot darslarida esa Abdulla Oripov, Erkin Vohidov, Mirtemir singari shoirlarning vatanparvarlik g'oyalari bilan sug'orilgan she'rlari orqali o'quvchilarning hissiy dunyosi boyitiladi. Bunday darslarda o'qituvchi matnni tahlil qilish bilan birga, o'quvchilarning shaxsiy fikrini shakllantirishga, Vatanga bo'lgan hissiy munosabatini ifoda etishga imkon yaratishi lozim.

Shuningdek, **darsdan tashqari faoliyat** — ya'ni to'garaklar, musobaqalar, ekskursiyalar, viktorinalar, insholar tanlovi, teatrlashtirilgan chiqishlar, harbiy-vatanparvarlik tadbirlari orqali o'quvchilarda nafaqat bilim, balki mustahkam ijtimoiy hayotiy ko'nikmalar shakllanadi. Bu esa ular uchun darsda o'rganilgan bilimlarni amaliyotda mustahkamlashga xizmat qiladi.

Masalan:

- “Men Vatanni sevaman” insholar tanlovi,
- “Yosh vatanparvar” sport musobaqasi,
- “Tarixiy shaxslar rolida” teatr ko'rinishlari,
- Mahalliy muzeylarga tashrif,
- Harbiy qismga ekskursiya va askarlar bilan uchrashuv kabi tadbirlar o'quvchining ruhiy-ma'naviy dunyosiga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

4. O'qituvchi, ota-ona va jamiyat hamkorligining o'rni

Vatanparvarlik tarbiyasi samarali bo'lishi uchun uni faqat maktab doirasidagina emas, balki oila va jamiyat bilan uzviy bog'liq holda olib borish talab etiladi. O'quvchi shaxsi maktab, oila va ijtimoiy muhit ta'sirida shakllanadi. Agar ushbu uchta muhim ijtimoiy muhit bir yo'nalishda harakat qilsa, tarbiyaviy samaradorlik sezilarli darajada ortadi.

- **O'qituvchi** – vatanparvarlikning bevosita targ'ibotchisi, o'rnak ko'rsatuvchi shaxs. U har bir darsda, har bir muomala va harakatida o'quvchiga vatanparvarlik namunasi bo'lishi kerak. U o'quvchilarning ichki dunyosini, individual qiziqishlarini bilgan holda tarbiyaviy ta'sir o'tkaza oladi.

- **Ota-ona** – bolaning birinchi tarbiyachisi sifatida farzand qalbida Vatanga nisbatan muhabbatni shakllantirishda yetakchi rol o'ynaydi. Maktab bilan uzviy hamkorlikda ishlaydigan ota-onalar orqali o'quvchining tarbiyaviy yo'nalishi mustahkamlanadi.

• **Jamiyat (mahalla, nodavlat tashkilotlar, ommaviy axborot vositalari)** – ijtimoiy muhitda sog‘lom mafkura, milliy qadriyatlar va ijobiy ijtimoiy me‘yorlarni targ‘ib qiluvchi vositalar orqali yoshlarning ongiga vatanparvarlik g‘oyalarini singdirishda muhim o‘rin tutadi.

Bunday hamkorlikni kuchaytirish uchun quyidagi shakllardan foydalanish mumkin:

- “Ota-onalar bilan hamkorlikda ochiq darslar”,
- “Mahalla bilan hamkorlikda milliy tadbirlar”,
- “Harbiy xizmatchilar bilan uchrashuvlar”,
- “Ijtimoiy loyihalarda o‘quvchilar ishtiroki”,
- “Milliy bayramlarda faol qatnashish” va h.k.

Bu kabi kompleks yondashuvlar nafaqat o‘quvchilarning bilimini, balki ijtimoiy ongini va shaxsiy mas‘uliyatini shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar

Xulosa qilib aytganda, o‘quvchilarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash zamonaviy ta‘limning eng dolzarb va muhim yo‘nalishlaridan biridir. Vatanparvarlik nafaqat shior yoki bayramlarda esga olinadigan tushuncha emas, balki har bir insonning kundalik hayotidagi qarorlarida, munosabatlarida, jamiyatga va Vatanga bo‘lgan sadoqatida namoyon bo‘ladigan barqaror fazilatdir. Ushbu tuyg‘uni o‘quvchilar qalbiga singdirish – ularni ongli, mas‘uliyatli va mustaqil fikrlovchi fuqarolar sifatida voyaga yetkazish demakdir.

Maqolada ko‘rib chiqilganidek, vatanparvarlik tarbiyasi:

- dars jarayonida berilayotgan bilimlar orqali,
- darsdan tashqari faoliyatlarda amaliy misollar asosida,
- o‘qituvchi, oila va jamiyatning hamkorligi orqali samarali shakllanishi mumkin.

Bu borada quyidagi **amaliy tavsiyalarni** ilgari surish mumkin:

1. **Har bir fan darslarida tarbiyaviy komponentlarni kuchaytirish**, ayniqsa, milliy tarix, adabiyot va san‘atga oid mavzularni o‘quvchilarning hayotiy tajribasi bilan bog‘lab berish.

2. **“Vatanparvar sinf”, “Yosh vatanparvar” kabi ijtimoiy loyihalarni joriy etish**, ularni doimiy ravishda mahalliy hamjamiyat va ota-onalar bilan hamkorlikda tashkil qilish.

3. **Harbiy-vatanparvarlik klublari, yoshlar yetakchilari bilan ishlash tizimini takomillashtirish**, maktabda ijtimoiy faollikni rag‘batlantiruvchi tanlovlar, loyiha ishlari, viktorinalarni yo‘lga qo‘yish.

4. **Tarbiyaviy ishlar bo‘yicha sinf rahbarlari va fan o‘qituvchilarining malakasini oshirish**, ularga vatanparvarlik tarbiyasi bo‘yicha metodik qo‘llanmalar, zamonaviy yondashuvlar bilan ishlash imkoniyatlarini yaratish.

5. **Oila va jamiyat bilan doimiy hamkorlikni kuchaytirish**, ya'ni otalarni tarbiyaviy jarayonlarga jalb qilish, mahalla, ijtimoiy tashkilotlar bilan hamkorlikda milliy qadriyatlarga oid tadbirlar o'tkazish.

6. **Axborot texnologiyalaridan foydalanib, yoshlar orasida milliy qadriyatlar, tarixiy shaxslar va voqealar haqida ma'lumot beruvchi media-kontentlar yaratish**, ijtimoiy tarmoqlarda ijobiy g'oyalarni faol targ'ib qilish.

Vatanparvarlik tuyg'usi – bu avlodlar davomiyligini, jamiyat barqarorligini va davlat mustahkamligini ta'minlovchi asosiy omillardan biridir. Ushbu tuyg'uni yoshlar qalbida mustahkamlash, ularni sog'lom g'oya va ma'naviyat bilan tarbiyalash esa har bir o'qituvchining, har bir ota-onaning va butun jamiyatning muqaddas burchidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish va soha tashkilotlari faoliyatini samarali tashkil etish to'g'risida"gi PQ-4964-sonli qarori. – 2021 yil.
3. Avloniy A. "Turkiy guliston yoxud axloq". – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2017.
4. G'ofurov A., Raxmonov M. "Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiyalar". – Toshkent: TDPU, 2019.
5. Karimov I.A. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch". – Toshkent: "Ma'naviyat", 2008.
6. Rajabov A., Normurodov B. "Vatanparvarlik tarbiyasi asoslari". – Samarqand: SamDCHTI nashriyoti, 2021.
7. To'raxo'jayev N., Xolboyeva M. "Tarbiyaviy ishlar metodikasi". – Toshkent: O'qituvchi, 2015.
8. G'anieva N. "Yoshlar tarbiyasida milliy qadriyatlarning o'rni". – Ilmiy-amaliy maqola. "Ta'lim va tarbiya" jurnali, 2022, №2.
9. www.ziyounet.uz – O'zbekiston ta'lim portali (vatanparvarlik va tarbiya bo'yicha metodik materiallar).
10. www.lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari milliy bazasi.